

ESMINIAI BAUDŽIAMOJO PROCESO PAŽEIDIMAI: NAUJIEJI SAMPRATOS ASPEKTAI

Doktorantas Ernestas Rimšelis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas +37052714639
Elektroninis paštas erimselis@vtr.lt

Pateikta 2004 m. lapkričio 21 d.

Parengta spausdinti 2005 m. gegužės 13 d.

Pagrindinės sąvokos: esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai, baudžiamojo proceso įstatymas, apeliacija, kasacija.

S a n t r a u k a

Straipsnyje aptariama naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse numatyta ir gana daug teorinių diskusijų bei praktinių keblumų kelianti esminių baudžiamojo proceso pažeidimų samprata. Siekiama atskleisti naujuosius tokių pažeidimų apibrėžties aspektus: esminių baudžiamojo proceso pažeidimų kaip apeliacinio ir kasacinio proceso pagrindą ir reglamentavimo vietą naujajame Kodekse; esminių baudžiamojo proceso pažeidimų dalyką; pagrindinius šios sąvokos požymius, kurių paviršutiniškas aiškinimas baudžiamajame procese gali sukelti neigiamas pasekmes vertinant įrodymus, priimant teismo nuosprendį ir pagaliau jį skundžiant bei nagrinėjant bylą aukštesnės instancijos teisme.

I v a d a s

2002 m. kovo 14 d. Lietuvos Respublikos Seimas patvirtino naują Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksą (toliau – BPK) [1]. Jau daugiau nei metus šio Kodekso nuostatos realizuojamos tiriant ir nagrinėjant konkrečias baudžiamąsias bylas. Išaiškėjo kai kurių nuostatų taikymo problemos, netikslumai, susidurta su didesniais ar mažesniais neaiškumais. Tokių nuostatų naujajame BPK gana daug, tačiau šiame straipsnyje aptarsime ne visas naujojo BPK novelas, o tik keletą konkrečių, bet labai reikšmingų BPK nuostatų, susijusių su esminių baudžiamojo proceso pažeidimų¹ samprata ir reglamentavimo klausimais, kurie pastaruoju metu tiek teisės doktrinoje, tiek praktikoje kėlė diskusijas, bet nesulaukė platesnio aiškinimo.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti naujuosius esminių baudžiamojo proceso pažeidimų apibrėžties aspektus, tačiau neaplenkiami istoriniai esminių baudžiamojo proceso pažeidimų reglamentavimo klausimai, lyginamuoju metodu tiriama kaimyninių valstybių, taip pat Vokietijos Federacijos ir Austrijos Respublikos patirtis, sisteminiu, lingvistiniu, teleologiniu, įstatymų leidėjo ketinimų aiškinimo metodais analizuojami nauji ir diskutuoti esminių baudžiamojo proceso pažeidimų požymiai, apibrėžti BPK 369 straipsnio 3 dalyje, kuri numato, jog „*Esminiais šio Kodekso pažeidimais laikomi tokie šio Kodekso reikalavimų pažeidimai, dėl kurių buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės ar kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį*“.

¹ BPK vartojama esminių Baudžiamojo proceso kodekso pažeidimų sąvoka, tačiau straipsnyje sąmoningai kalbama apie esminius baudžiamojo proceso pažeidimus. Plačiau apie tai straipsnio dalyje: „Esminių baudžiamojo proceso pažeidimų dalykas“.

Esminių baudžiamojo proceso pažeidimų reglamentavimo vieta naujajame BPK

Iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojusiam 1961 m. priimtam ir daugelį kartų taisytam BPK [2] (toliau – senasis BPK) esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvoka buvo apibrėžta bylų procesą apeliacinės instancijos teisme reglamentuojančiame senojo BPK XXXI skirsnyje. Tokie pažeidimai buvo tiek neįsiteisėjusio, tiek ir įsiteisėjusio teismo nuosprendžio ar nutarties apskundimo apeliacine ir kasacine tvarka pagrindai. Tuo tarpu sklaidydami galiojančią BPK, iš karto pastebėsime pirmąją su nagrinėjama tema susijusią naująją – pasikeitusią esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvokos vietą BPK struktūroje. Ji perkelta į bylų procesą kasacinės instancijos teisme reglamentuojančią dalį (BPK VIII dalis), ir tokie pažeidimai naujajame BPK laikomi tik kasacijos pagrindu. Todėl esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai, atsižvelgiant į galiojančią naujojo BPK redakciją ir Kodekso struktūrą, plačiąją prasme gali būti suvokiami dvejopai: 1) kaip tam tikrais įstatyme numatytais požymiais apibrėžti ir baudžiamajame procese padaromi teisės pažeidimai; 2) kaip įsiteisėjusio nuosprendžio ar nutarties apskundimo kasacine tvarka pagrindai. Kas lėmė tokius pokyčius ir kas gi dėl to pasikeitė?

Naujojo BPK projekto autorių pranešimai konferencijose ir seminaruose, taip pat publikacijos moksliniuose straipsniuose rodo, jog rengiant naująjį BPK buvo atsižvelgta į užsienio valstybių patirtį ir ten galiojančius baudžiamojo proceso įstatymus [3, p. 64–75]. Tai sveikintina, tačiau ištyrus BPK autorių minėtų užsienio valstybių baudžiamojo proceso įstatymus (pirmiausia – artimiausių Lietuvos kaimynių, taip pat Vokietijos ir Austrijos baudžiamojo proceso įstatymus) galima pastebėti, jog mus dominanti užsienio šalių patirtis dėl esminių baudžiamojo proceso pažeidimų vietos, o kartu ir sampratos, jei kalbame apie tokius pažeidimus kaip apeliacijos ar kasacijos pagrindai, baudžiamojo proceso įstatymuose nėra vienoda, kaip nėra vienoda apeliacijos bei kasacijos samprata minėtų valstybių baudžiamojo proceso teisėje, be to, ne visose valstybėse kiekvienas pirmosios instancijos teismo nuosprendis gali būti peržiūrėtas dar dviejų – apeliacinės ir kasacinės instancijų teismuose. Būtent dėl šios priežasties sunku surasti tokį bendrą apeliacijos ir kasacijos apibūdinimą, kuris leistų palyginti mus dominančius minėtų valstybių BPK reglamentavimo klausimus.

Vis dėlto reikia paminėti, jog esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai visose minėtose valstybėse gali būti pripažinti tiek apeliacijos, tiek kasacijos pagrindu. Tuo tarpu tokie pažeidimai baudžiamojo proceso įstatymuose reglamentuojami vienodai. Daugumoje minėtų užsienio valstybių esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvoka ar jų sąrašas pateikiamas kasacinį procesą reglamentuojančiose normose (Baltarusijos BPK [4] 391 str., Latvijos BPK [5] 451 str., Rusijos BPK [6] 381 str., Vokietijos BPK [7] 338 paragrafas) ir tik Austrijos bei Lenkijos baudžiamojo proceso įstatymuose tokių pažeidimų sąrašas pateiktas bendrosiose nuosprendžio apskundimo aukštesnės instancijos teismui nuostatose (Austrijos BPK [8] 281 paragrafas, Lenkijos BPK [9] 439 str.).

Atsižvelgiant į tai lyg ir neturėtų būti keista, kodėl Lietuvos BPK esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvoka nurodyta kasacinį procesą reglamentuojančioje dalyje. Tačiau Lietuvoje veikiantis kasacijos procesas, jei jį suprastume kaip *įsiteisėjusio* pirmosios ir (arba) apeliacinės instancijos teismo sprendimo peržiūrėjimą *teisės* klausimu, nevisiškai atitinka kitų minėtų valstybių sampratą.

Tai, kas Baltarusijoje ir Rusijoje yra vadinama kasacija, Lietuvoje yra apeliacija, o tai kas Lietuvoje kasacija, tiek Baltarusijoje, tiek Rusijoje – priežiūra (*надзорная инстанция*)¹. Pagal Latvijos BPK 448 straipsnio 1 dalį kasacija – tai neįsiteisėjusio teismo nuosprendžio apskundimas, o remiantis Vokietijos BPK trečiąja knyga, kuri reglamentuoja nuosprendžio apskundimo aukštesnės instancijos teismui santykius, Lietuvos kasacinį procesą atitiktų peržiūros (*Revision*) procesas, tačiau skirtingai nei Lietuvoje, šiame procese skundžiamas neįsiteisėjęs pirmosios instancijos teismo nuosprendis, be to, daugeliu atvejų peržiūros procese nagrinėjamas skundas dėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, nes Vokietijoje apeliacine tvarka (*Berufung*) gali būti skundžiami tik žemiausios grandies teismų (*Amtsgericht*) sprendimai, tuo tarpu sunkesnių nusikaltimų atvejais, kai bylas kaip pirmosios instancijos teismai nagrinėja aukštesnės pakopos teismai (*Landesgericht, Oberlandesgericht*), galima tik peržiūra [10, p. 279].

Kaip matome, nepaisant to, jog daugumoje užsienio valstybių esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvoka ar jų sąrašas pateikiamas kasacinį procesą reglamentuojančiose normose, Lietuva dėl nacionalinės teisės sistemos savitumų šiuo aspektu neturėjo rimto pagrindo atsižvelgti į aptartų

¹ Baltarusijos BPK apskritai nenumato bylų nagrinėjimo apeliacine tvarka, o vadovaujantis Baltarusijos BPK X dalimi, kasacine tvarka skundžiami neįsiteisėję pirmosios instancijos teismo sprendimai. Rusijos BPK XIII dalis „Bylų procesas antrosios instancijos teisme“ numato tiek apeliacinį procesą, tiek kasacinį, nors faktiškai tai atspindi ne bylų nagrinėjimą skirtingos instancijos, o skirtingos pakopos teismuose.

valstybių patirtį, todėl atsakymo į anksčiau iškeltą klausimą reikia ieškoti analizuojant Lietuvos BPK nuostatas.

Turint omenyje Lietuvos baudžiamojo proceso raidą ir esminių baudžiamojo proceso pažeidimų kaip apeliacijos pagrindo įtvirtinimą senajame BPK, reikia pažymėti, jog ankstesniajai tokių pažeidimų sampratai ir reglamentavimo būdai įtakos turėjo platesnės apeliacinės instancijos teismo teisės, o ypač teisė gražinti baudžiamąją bylą į pirmesnę baudžiamojo proceso stadiją. Anksčiau galiojusi apeliacinės instancijos teismo teisė panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo tirti arba iš naujo nagrinėti teisme, jeigu tiriant bylą arba nagrinėjant ją teisme buvo padarytas esminis baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimas (senojo BPK 381 str. 1 ir 2 d.), nors ir nebuvo vienintelis motyvas nustatyti esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvoką apeliacinį procesą reglamentuojančiose taisyklėse ir laikyti tokius pažeidimus apeliacijos pagrindu, tačiau tokios teisės numatymas jau kitame BPK straipsnyje vertė išaiškinti, kokie pažeidimai laikytini esminiais baudžiamojo proceso pažeidimais.

Rengiant naujojo BPK projektą, atsisakyta nuostatų, susijusių su teisminių nagrinėjimų reglamentuojančių taisyklių visuma, sudarančia teisinį pagrindą gražinti bylą į pirmesnę proceso stadiją. Todėl svarstant klausimą, ar esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai turi būti pripažinti apeliacijos pagrindu ir kokioje BPK vietoje turėtų būti numatyta esminių baudžiamojo proceso pažeidimų samprata, didelę reikšmę turėjo jau minėtų apeliacinės instancijos teismo teisių, susijusių su bylos perdavimu į pirmesnę proceso stadiją, eliminavimas. Tokią mintį patvirtina ir projekto rengėjų teiginiai, išsakyti dar prieš priimant naująjį BPK ir leidžiantys suprasti, jog rengiant BPK projektą laikytasi koncepcijos, pagal kurią apeliacine tvarka baudžiamoji byla turi būti išnagrinėta ir išspręsta iš esmės, nepriklausomai nuo pirmosios instancijos teismo padarytų klaidų ir pažeidimų pobūdžio, todėl „pasidarė neaktualus kaip apeliacinis pagrindas – esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai <...>“ [3, p. 72].

Vis dėlto 2002 m. kovo 14 d. priimtas naujasis BPK dar prieš įsigaliojant buvo keičiamas. Po aštrių kodekso rengėjų, mokslininkų ir praktikų diskusijų apeliacinės instancijos teismo teisė panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir gražinti bylą į pirmesnę proceso stadiją buvo numatyta (BPK 326 str. 1 d. 4 ir 5 p., 6 d. 2 p.), nors lyginat su senuoju BPK – gerokai susiaurinta [11]. Iš šių pataisų turinio matyti, kad minėtoji BPK projekto koncepcija neišlaikė kritikos ir konkrečių praktinių situacijų pavyzdžių, kai apeliacinės instancijos teismas dėl byloje padarytų baudžiamojo proceso pažeidimų (dėl teisės į bešališką teismą, teisingumo taisyklių pažeidimo, dėl iš esmės ydingo kaltinamojo akto surašymo) negali pasielgti kitaip, kaip tik perduoti bylą į pirmesnę proceso stadiją, nes priešingu atveju, sprendžiant bylą iš esmės anksčiau suvaržytos proceso dalyvių teisės būtų suvaržytos dar labiau.

Vertinant aplinkybę, jog apeliaciniai skundai dėl nuosprendžių bei nutarčių gali būti paduodami bet kokiais pagrindais ir motyvais (BPK 312 str. 1 d., 318 str. 1 d.), ir tai, kad byloje gali būti padaryti esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai, negalima sutikti su mintimi, jog esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai kaip apeliacijos pagrindas „pasidarė neaktualūs“.

Esminių baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų klausimas apeliacinės instancijos teisme turi būti sprendžiamas kiekvienoje byloje, net ir tais atvejais, kai teismui pateiktuose apeliaciniuose skunduose apie tai nėra užsimenama. Atitinkama įstatymo norma įtvirtinta BPK 320 straipsnio 3 dalyje, tačiau pastarojoje ne tik nėra paaiškinta, kas yra esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai, bet net nėra nuorodos į BPK straipsnį, kuriame pateikiama tokių pažeidimų samprata, juolab, kad tai pirmasis BPK straipsnis, kuriame apskritai minimi esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai.

Pažymėtina, kad aiški esminių baudžiamojo proceso pažeidimų samprata labai svarbi, turint omenyje apeliacinės instancijos teismo teisę panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir priimti naują nuosprendį, kai pirmosios instancijos teismas padarė esminį baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimą, kurį galima ištaisyti apeliacinės instancijos teismo posėdyje (BPK 329 str. 4 p.). Ši nuostata taip pat reikalauja būtent apeliacinį procesą reglamentuojančiose normose įtvirtinti ne tik esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sampratą, bet ir bendraisiais požymiais apibrėžti, kokius pažeidimus galima ištaisyti apeliacinės instancijos teismo posėdyje.

Galiojančiojo Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso [12] (toliau – CPK) autoriai pasirinko kiek kitokį kelią. Iki 2003 m. galiojusiame CPK [13] absoliutūs sprendimo negaliojimo pagrindai, kurie civilinio proceso teisės doktrinoje kartais įvardijami esminiais civilinio proceso pažeidimais, apibrėžiami apeliacinį procesą reglamentuojančiose nuostatose, nors anksčiau galiojusiame CPK tokių pažeidimų samprata buvo įtvirtinta net dviejose vietose – tiek apeliacinį, tiek ir kasacinį procesus reglamentuojančiose normose, nes tai – tiek apeliacijos, tiek kasacijos pagrindas. Juridinės technikos

požiūriu tokia situacija buvo įvertinta neigiamai, todėl absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų samprata naujajame CPK išliko tik apeliacinį procesą reglamentuojančiose normose, kadangi tai – pirmoji pirmosios instancijos teismo sprendimo kontrolės forma.

Atsižvelgiant į visa tai reikėtų pabrėžti, jog esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai baudžiamajame procese yra ne tik kasacijos, bet ir apeliacijos pagrindas, be to, būtent apeliacija yra pirmoji pirmosios instancijos teismo sprendimo kontrolės forma, todėl tokių pažeidimų samprata turėtų būti išdėstyta apeliacinį procesą reglamentuojančioje BPK dalyje.

Manytume, jog tam labiausiai tinkama vieta – BPK papildymas 330¹ straipsniu, kuris eitų iš karto po straipsnio, reglamentuojančio teismo nuosprendžio panaikinimo ir naujo nuosprendžio priėmimo pagrindus.

Esminių baudžiamojo proceso pažeidimų dalykas

Analizuodami BPK 369 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sampratą ir šios normos konstrukciją, galime pastebėti, kad joje yra numatyti keli pagrindiniai minėto apeliacijos ir kasacijos pagrindo, o kartu ir mūsų temos objekto – esminių baudžiamojo proceso pažeidimų – požymiai. Visų pirma žodžiais „šio Kodekso reikalavimų pažeidimai“ įstatymų leidėjas apibrėžė tokių pažeidimų dalyką, antra, nurodė kriterijus, pagal kuriuos esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai išskiriami iš kitų, – tokie, „dėl kurių buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės, ar kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį“.

Atsižvelgdami į tai galime teigti, kad esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai yra kaip savarankiškas dalykas ir pagal tam tikrus įstatymo apibrėžtus požymius išskirta baudžiamojo proceso pažeidimų dalis.

Galiojančiame BPK nėra vartojama sąvoka „esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai“. Tiek minėtoje BPK 369 straipsnio 3 dalyje, tiek kituose BPK straipsniuose kalbama apie esminius Baudžiamojo proceso kodekso, bet ne baudžiamojo proceso ar baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimus, kaip buvo galiojant 1961 m. BPK, ir tai taip pat yra viena iš naujojo BPK novelų.

Kyla klausimas, kodėl įstatymo leidėjas naujajame BPK vartoja esminių Baudžiamojo proceso kodekso, bet ne įstatymo ar tiesiog pažeidimų sąvoką? Į šį klausimą galima atsakyti sistemiškai aiškinant BPK vietą kitų baudžiamojo proceso teisės šaltinių kontekste.

Visi sutiksime, kad BPK yra pagrindinis baudžiamojo proceso šaltinis, bet ar vienintelis? BPK yra savarankiškas teisės aktas – Lietuvos Respublikos Seimo priimtas įstatymas, bet juk BPK baudžiamajame procese vadovaujama ir kitais teisės aktais, pradedant Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau – Konstitucija), baigiant poįstatyminiais aktais, todėl baudžiamojo proceso įstatymo ir Baudžiamojo proceso kodekso sąvokos tarpusavyje sąveikauja kaip visuma ir dalis.

Galime daryti prielaidą, kad taip apibrėžiant esminių baudžiamojo proceso pažeidimų dalyką, norėta susiaurinti visų baudžiamojo proceso teisės pažeidimų sąrašą iki Baudžiamojo proceso kodekso reikalavimų pažeidimų, t. y. norėta pabrėžti, kad esminiu baudžiamojo proceso pažeidimu gali būti tik BPK reikalavimų pažeidimas, tuo tarpu kitų teisės aktų reikalavimų pažeidimai negali būti pripažinti esminiais. Tačiau tokia mintis gal ir būtų teisinga, jei BPK būtų aukščiausią juridinę galią turintis teisės aktas arba jame būtų kodifikuotos absoliučiai visos baudžiamąjį procesą reglamentuojančios teisės normos. Deja, taip nėra.

Baudžiamąjį procesą reglamentuoja tiek aukštesnės, tiek tokios pat, tiek ir žemesnės juridinės galios teisės aktai (Konstitucija, 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – Europos žmogaus teisių konvencija), Europos Sąjungos, taip pat kiti tarptautinės teisės aktai, Baudžiamasis kodeksas (toliau – BK), Bausmių vykdymo kodeksas, CPK, Teismų, Prokuratūros, Advokatūros, Teismo ekspertizės, Operatyvinės veiklos ir kiti įstatymai ir netgi poįstatyminiai aktai (Teisingumo ministro, Vidaus reikalų ministro, Generalinio prokuroro įsakymai ir pan.)). Kaip matome, BPK toli gražu nėra išdėstytos visos egzistuojančios ir baudžiamąjį procesą reglamentuojančios teisės normos.

Vienoje iš civilinių bylų Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, jog „galiojant teisės šaltinių hierarchijai, bet kokio teisinio ginčo sprendimas turi prasidėti nuo aukščiausią teisinę galią turinčių teisės šaltinių analizės – Konstitucijos ir įstatymų“ [14]. Ši mintis aktuali ne tik civiliniame, bet ir kituose teisiniuose procesuose, todėl baudžiamajame byloje sprendžiant ginčą dėl vieno ar kito procesinio veiksmo atlikimo ar sprendimo priėmimo teisėtumo ir pagrįstumo, galima tiesiogiai taikyti Konstituciją,

Europos žmogaus teisių konvenciją¹, 1966 m. Jungtinių Tautų Organizacijos Pilietinių ir politinių teisių paktą ar panašios galios teisės aktus, bet ne BPK nuostatas. Šiame kontekste negalima pamiršti Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo [17] 11 straipsnio 2 dalies ir BPK 4 straipsnio 3 dalies nuostatų, pagal kurias Lietuvos Respublikos tarptautinei sutarčiai nustačius kitokias taisykles nei numato kodeksas, taikomos tarptautinės sutarties taisyklės. Jos, Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, tapo itin aktualios.

Pasak prof. V. Mikelėno, „Konstitucija yra teisinės sistemos pagrindas, todėl kitas teisės šakas ir kitus teisės institutus reikėtų analizuoti kaip Konstitucijoje įtvirtintų principų ir idėjų plėtotę“ [18, p. 133]. Tas pats pasakytina ir apie minėtuose tarptautinės teisės aktuose įtvirtintus principus ir idėjas bei jų taikymą aiškinant konkrečias BPK normas.

Turint omenyje minėtų baudžiamojo proceso teisės šaltinių tiesioginio taikymo galimybę ir grįžus prie aptariamos baudžiamojo proceso kodekso pažeidimų sąvokos, tampa akivaizdu, kad galimi baudžiamojo proceso pažeidimai nėra vien tik BPK reikalavimų pažeidimai.

Be abejo, galima teigti, kad BPK (pvz., BPK 1, 6–11, 44 str. ir kt.) yra apibrėžti ir Konstitucijoje įtvirtinti principai, todėl net ir nesant konkrečią taisyklę numatančios normos, daugelį baudžiamojo proceso pažeidimų galima traktuoti kaip tam tikro principo pažeidimą. Tačiau ir šiuo atveju reikia nepamiršti labai svarbaus momento, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas teisės aktas, kad kiekvienas gali savo teises ginti remdamasis Konstitucija (Konstitucijos 6 str.) [19], todėl atskirų principų turinys atskleidžiamas aiškinant ne tik BPK normas, bet ir *pirmiausia* Konstitucijos nuostatų sistemą ir netgi Konstitucijos dvasią.

Situacija tampa dar aiškesnė minėtas teorinio pobūdžio mintis iliustravus praktinėmis situacijomis. Štai žvelgdami į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją baudžiamojo proceso teisės srityje, kai buvo konstatuoti atskirų BPK normų prieštaravimai Konstitucijos reikalavimams², galime modeliuoti situaciją, kai bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme metu įžvelgiama bylos aplinkybių teisinė padėtis, kuri formaliai atitinka BPK, tačiau teismo manymu, prieštarauja Konstitucijos reikalavimams. Apeliacinės instancijos teismui nusprendus kreiptis į Konstitucinį Teismą ir šiam konstatavus atskiros BPK nuostatos prieštaravimą Konstitucijai, apeliacinės instancijos teismas toliau nagrinėdamas bylą turėtų konstatuoti, jog pirmosios instancijos teismas pažeidė tiesiogiai taikytiną Konstitucijos nuostatą, kuri nustato tam tikrus tinkamo teisinio proceso standartus bei formuluoja nors ir abstrakčias, bet tiesiogiai taikytinas proceso taisykles. Tai reikėtų ne ką kitą kaip tai, jog pirmosios instancijos teismas padarė baudžiamojo proceso pažeidimą, nors jis bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme metu nebuvo BPK reikalavimų pažeidimas ar netgi priešingai – atitiko tuo metu galiojančias ir BPK nurodytas procesines taisykles.

Labai panašių situacijų galime įžvelgti analizuodami Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktiką, kai šis teismas ne kartą konstatavo, jog nagrinėjant konkrečias bylas, net ir vadovaujantis tuo metu galiojančiomis Lietuvos BPK nuostatomis, buvo pažeistos Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatos³.

Kaip jau minėta, egzistuoja procesinės teisės normos, kurios išdėstytos tokios pačios teisinės galios ir taip pat kodifikuotame, tačiau materialinės teisės normų šaltinyje, šiuo atveju – Baudžiamajame kodekse [22]. BK 93 straipsnyje numatyti nepilnamečio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindai ir tvarka. Esant visoms BK 93 straipsnio 1 dalyje numatytoms sąlygoms ir vadovaujantis BPK 212 straipsnio 8 punktu, taip pat BPK 214 straipsnio 2 dalimi, ikiteisminis tyrimas šiuo atveju nutraukiamas ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimu, kuris patvirtina prokuroro nutarimą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo. Iš minėtos BPK nuostatos matyti, kad faktiškai sprendimą dėl ikiteisminio tyrimo priima prokuroras, nes ikiteisminio tyrimo teisėjas tik patvirtina prokuroro nutarimą. Šio „patvirtinimo“ procedūros BPK nenumato, tad remiantis vien tik BPK 212 straipsnio 2 dalimi, tam visiškai

¹ Reikia pasakyti, jog Europos žmogaus teisių konvencijos tiesioginio taikymo galimybės iš karto ją ratifikavus buvo kiek neaiškios, nes 1995 m. sausio 24 d. išvadoje Konstitucinis Teismas konstatavo, jog baudžiamojoje teisenoje tiesiogiai taikomi baudžiamieji ir baudžiamojo proceso įstatymai, o tarptautinės sutartys taikomos specialiais šių įstatymų numatytais atvejais [15]. Tačiau praėjus beveik 10 metų nuo minėtos Konvencijos ratifikavimo, pritardami absoliučiai daugumai autorių, galime tik pakartoti prof. V. Vadapalo žodžius, kad „šiandien jau akivaizdu, jog, pirma, Lietuvos teisės sistemoje Europos žmogaus teisių konvencija taikoma tiesiogiai; antra, ji turi viršenybę nacionaliniams įstatymams ir kitiems teisės aktams“ [16].

² Pavyzdžiui, 2000 m. rugsėjo 19 d. byloje Nr. 25/99–9/99–35/99 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 267 str. 5 p. ir 317¹ str. ta apimtimi, kuria negarantuojama teisiamao teisė užduoti klausimus liudytojui ar nukentėjusiajam, kurių asmens tapatybę nustatantys duomenys yra įslaptinti, ir dėl to ribojama jo teisė dalyvauti tiriant įrodymus bei pažeidžiama teisiamao teisė į gynybą, taip pat į teisingą bylos nagrinėjimą, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 ir 6 dalims“ [20] ir kt.

³ Pavyzdžiui, byloje *J. Jėčius prieš Lietuvą* EŽTT konstatavo, kad tuo metu galiojęs ir BPK 50¹ str. numatytas prevencinis sulaikymas nėra leidžiamas pagal Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punktą [21].

pakaktų teisėjo rezolucijos su žodžiu „tvirtinu“. Tačiau iš BK 93 straipsnio turinio matyti, jog šiuo atveju turėtų būti rengiamas teismo posėdis, kuriame ikiteisminio tyrimo nutraukimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimą turėtų spręsti teismas, o ne prokuroras, be to, teismas, vadovaudamasis BK 93 straipsnio 2 dalimi, šiuo atveju turėtų ne tik išspręsti minėtus klausimus, bet ir paskirti nepilnamečiui BK 82 straipsnyje numatytas auklėjamojo poveikio priemones. Tokių nuostatų nesilaikymas būtų traktuojamas ne tik kaip netinkamas baudžiamojo įstatymo taikymas, bet ir kaip tinkamo teisinio proceso principo nepaisymas bei baudžiamąjį procesą reglamentuojančių teisės normų pažeidimas.

Panaši situacija galima baudžiamojoje byloje nagrinėjant civilinį ieškinį, kai kyla klausimų, kurių sprendimo BPK nereglamentuoja. Vadovaujantis BPK 113 straipsnio 2 dalimi, tokiais atvejais taikomos atitinkamos civilinio proceso normos, jeigu jos neprieštarauja baudžiamojo proceso normoms. Pažeidus taikytas Civilinio proceso kodekso normas ir vėlgi kalbėsime ne apie BPK reikalavimų pažeidimus, o apie tinkamo teisinio proceso principo nepaisymą ir baudžiamajame procese padarytus pažeidimus.

Austrijos, Lenkijos ir Vokietijos BPK tiesiogiai nėra vartojama esminių baudžiamojo proceso įstatymo ar kodekso pažeidimų sąvoka, tačiau reglamentuojant nuosprendžio apskundimo pagrindus kalbama apie „įstatymo pažeidimus“ (Austrijos BPK 281 paragrafo 1 d., Lenkijos BPK 438 str. 2 p., Vokietijos BPK 337 paragrafo 1 d.). Vokietijos baudžiamojo proceso teisės doktrinoje tokie pažeidimai suprantami tiek kaip materialinės teisės, tiek kaip procesinės teisės arba teisės normų, bet ne BPK reikalavimų pažeidimai [23, p. 244].

Baltarusijos, Latvijos ir Rusijos patirtis kiek kitokia. Nepaisant to, jog Rusijoje ir Baltarusijoje iširus TSRS buvo priimti ir veikia naujieji BPK, o Latvijos BPK atkūrus nepriklausomybę daugelį kartų taisytas, visų minėtų valstybių kodeksuose jaučiamas TSRS laikotarpiu galiojusių kodeksų palikimas. Baltarusijos ir Latvijos kodeksuose vartojama esminių baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų sąvoka, o Rusijos BPK – baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų sąvoka, tačiau ir vienu, ir kitu atveju šie klausimai reglamentuojami labai panašiai, bet nė vienoje iš minėtų valstybių nėra vartojamas terminas „esminiai Baudžiamojo proceso kodekso pažeidimai“. Taip pat reikia pripažinti, jog aiškinant minėtą terminą, tik Baltarusijos BPK sugebėta atsisakyti esminių Baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų sąvokos sutapatinimo su Baudžiamojo proceso kodekso reikalavimų pažeidimais. Latvijos BPK 451 straipsnio 1 dalyje, lygiai taip pat kaip Lietuvos BPK, galiojusiame nuo 1995 m. sausio 1 d. iki 2003 m. gegužės 1 d., nurodoma, jog „esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai yra tokie šio kodekso reikalavimų pažeidimai <...>“. Žvelgiant į Rusijos BPK 381 straipsnio 1 dalies bei 409 straipsnio 2 dalies 3 punkto turinį, galima daryti išvadą, jog atitinkamos nuostatos, nors ir ne tokios kategoriškos, tačiau savo turiniu yra labai panašios į Latvijos BPK.

Šiuo požiūriu teigiamai būtų galima vertinti Austrijos, Baltarusijos, Lenkijos ir Vokietijos patirtį, ir atvirkščiai, nenorėtume pritarti Latvijos, Lietuvos ir Rusijos atitinkamoms BPK nuostatom, nes kaip jau minėta, baudžiamojo proceso pažeidimai, taip pat ir esminiai, nėra vien tik BPK reikalavimų pažeidimai.

Tarpukario Lietuvoje veikusiame Baudžiamojo proceso įstatyme [24] esminių baudžiamojo proceso pažeidimų samprata apskritai nebuvo siejama su jokių konkrečių teisės šaltiniu. Iš tuometinio Baudžiamojo proceso įstatymo 174 straipsnio 2 punkto, taip pat 912 straipsnio nuostatų matyti, kad vienas iš nuosprendžio apskundimo, o kartu ir panaikinimo pagrindų yra atvejai, „kai yra peržengtos tokios esminės proceso procedūros ir formos, dėl kurių nesilaikymo sprendimui negalima pripažinti teisinės galios“. Nepaisant to, jog ši nuostata yra pakankamai sena, savo esme ji yra itin tiksli. Mūsų nuomone, vienintelis jos trūkumas – teismams suteikiama pernelyg plati ir jokiais konkrečiais požymiais neapibrėžta diskrecijos laisvė vertinant požymius, esminė ar ne yra tam tikra proceso procedūra ar forma.

Kiek vėliau, Lietuvos Respublikoje pradėjus galioti 1961 m. BPK, vienu iš nuosprendžio panaikinimo ar pakeitimo pagrindų buvo „esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai“. BPK 386 straipsnio 1 dalies redakcijoje, galiojusioje iki 1995 m. sausio 1 d., buvo pasakyta, jog „*esminiais baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais pripažįstami tokie pažeidimai, kurie, atimdami ar suvaržydami įstatymo garantuotas byloje dalyvaujančių asmenų teises, nagrinėjant bylą arba kitokiu būdu sukliudė teismui visapusiškai išnagrinėti bylą ir paveikė ar galėjo paveikti teisėto ir pagrįsto nuosprendžio priėmimą*“ [25, p. 343]. Kaip matome, šioje esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sampratoje pastarieji nėra tapatinami su kodekso reikalavimų pažeidimais. Mūsų nuomone, visiškai pagrįstai apsiribojama nuostata, jog šie pažeidimai yra „baudžiamojo proceso įstatymo“ pažeidimai.

Reikia pabrėžti, kad teisės akto, kurio oficialus pavadinimas „baudžiamojo proceso įstatymas“ apskritai nebuvo ir iki šiol nėra. Aptariama sąvoka nebuvo paaiškinta ir pačiame BPK¹. Vis dėlto baudžiamojo proceso teisės moksle, o ir praktikoje sąvoka „baudžiamojo proceso įstatymas“ visada ir visur aiškinama labai panašiai. Antai Lietuvos TSR BPK komentare nurodoma, jog tai – „sistema norminių aktų, reglamentuojančių kvotos, parengtinio tardymo, prokuratūros ir teismo organų veiklą iškeliant baudžiamąsias bylas, darant parengtinį tardymą, nagrinėjat baudžiamąsias bylas teismuose, vykdamt nuosprendį“ [25, p. 3]. Šiuo metu ši sąvoka suprantama „kaip visas teisės normas, reglamentuojančias baudžiamąjį procesą, apimanti sąvoka“ [26, p. 5]. Panašiai „baudžiamojo proceso įstatymo“ sąvoka suprantama ir užsienio valstybėse [10, p. 297], todėl esminių baudžiamojo proceso pažeidimų dalyką – baudžiamąjį procesą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimus, dėl Lietuvos baudžiamojo proceso teisės tradicijų tvarumo galime laikyti „baudžiamojo proceso įstatymais“, o esminius baudžiamojo proceso pažeidimus BPK vadinti esminiais baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais, juolab, kad ši sąvoka net ir įsigaliojus naujam BPK išliko tiek baudžiamojo proceso teisės moksle, tiek ir teismų praktikoje [27, p. 378, 379; 28, p. 96, 148, 150].

Vis dėlto baudžiamojo proceso teisės mokslas negali apsiriboti vienoje valstybėje, šiuo atveju Lietuvoje, susiklosčiusiomis teisės tradicijomis. Dėl šių ir dėl visų kitų jau minėtų priežasčių straipsnyje vartojama ne esminių Baudžiamojo proceso kodekso ar įstatymo pažeidimų, o esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvoka, kurios turinys yra plačiausias. Kaip minėta, tai nėra naujovė nei baudžiamojo proceso teisės moksle, nei praktikoje. Tokie terminai kaip procesinių normų pažeidimai, proceso teisės pažeidimai, procesiniai pažeidimai (vok. k. – *Verfahrensverstöß* [10, p. 296; 23, p. 244]; *Verstöße gegen das Verfahrensrecht* [23, p. 245]; *Verletzung von Verfahrensnormen* [29, p. 449]; *Prozeßverstöße* [30, p. 212; 31, p. 82]) arba esminiai procesiniai pažeidimai (vok. k. – *Schwerwiegende prozessuale Verstöße* [29, p. 448]), yra plačiai vartojami ir, mūsų nuomone, dėl jau nurodytų argumentų yra tikslesni.

Tikslių sąvokų vartojimas teisės aktuose nėra savitiksliis, juk teismas ir visos kitos teisę taikančios institucijos bei pareigūnai turi vadovautis įstatyme suformuluotu įstatymų leidėjo žodžiu. Kaip matome, sąvokos „esminiai Baudžiamojo proceso kodekso pažeidimai“ vartojimas gali būti tikslus tik tais atvejais, kai kalbama apie BPK reikalavimų pažeidimus. Tuo tarpu net ir šurkščiausiais kitų baudžiamąjį procesą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų pažeidimo atvejais, pastarųjų statusas esminių Baudžiamojo proceso kodekso pažeidimų kontekste tampa ne visai aiškus.

Ši problema būtų išspręsta galiojančio BPK 369 straipsnio 3 dalyje žodžius: „Esminiais šio Kodekso pažeidimais laikomi tokie šio Kodekso reikalavimų pažeidimai“, pakeitus žodžiais „Esminiais baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais laikomi tokie pažeidimai“. Atitinkamai turėtų būti pakeistos ir BPK 320 straipsnio 3 dalies, 329 straipsnio 4 punkto, 334 straipsnio, 369 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 376 straipsnio 2 dalies, 384 straipsnio 8 dalies nuostatos, kuriose minima „esminių šio Kodekso pažeidimų“ sąvoka.

Tokiu atveju dar kartą prisiminus situacijas, kai EŽTT teismas konstatavo, jog Lietuvoje nagrinėtose baudžiamosiose bylose buvo pažeistos Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatos, konstatuotų pažeidimų statusas tiek teoriniu požiūriu, tiek praktikoje, kai bylos procesas atnaujinamas BPK XXXV skyriaus nustatyta tvarka, kiekvienas Europos žmogaus teisių konvencijos pažeidimas baudžiamojoje byloje automatiškai reikštų, jog byla išnagrinėta padarius esminį baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimą (žinoma, jei konkretus pažeidimas būtų sukliudęs teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą sprendimą). Taigi šiuo atveju aiškesnis būtų esminių baudžiamojo proceso pažeidimų ir Europos žmogaus teisių konvencijos pažeidimų santykis ir statusas. Tas pats pasakytina ir apie Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto sprendimus, konstatavus 1966 m. Jungtinių Tautų Organizacijos Pilietinių ir politinių teisių pakto pažeidimus, o tokiu atveju galima galvoti ir apie baudžiamosios bylos atnaujinimo dėl konstatuotų esminių baudžiamojo proceso įstatymų pažeidimų institutą ir BPK XXXV skyriaus pavadinimo bei nuostatų patikslinimą, bet tai jau atskira tema.

Naujieji esminių baudžiamojo proceso pažeidimų požymiai

Aptarus galiojančio BPK naujoves, susijusias su esminių baudžiamojo proceso pažeidimų vieta mūsų kodekse, dalyko reglamentavimu, reikėtų įvertinti esminių baudžiamojo proceso pažeidimų požymius, išskiriančius šiuos pažeidimus iš kitų procesinių pažeidimų.

¹ „Baudžiamojo proceso įstatymo“ sąvoka senajame BPK buvo vartojama labai plačiai, būtent taip vadinosi 1961 m. BPK 1 straipsnis. Naujajame BPK šios sąvokos faktiškai atsisakyta, nors BPK 387 straipsnyje ji vartojama net du kartus, todėl šandien aktuali ne tik baudžiamojo proceso teisės doktrinoje, bet ir praktikoje.

Minėta, kad šiame straipsnyje visų pirma siekiama parodyti esminių baudžiamojo proceso pažeidimų reglamentavimo naujoves, tačiau naujų normų prasmę geriau suvoksime išanalizavę prieš tai galiojusią ir savo turiniu panašią normų aiškinimo ir taikymo praktiką, t. y. taikydami istorinį teisės aiškinimo metodą.

Senajame BPK, tiek BPK 386 straipsnio 1 dalyje, galiojusioje iki 1995 m. sausio 1 d., tiek ir BPK 382 straipsnio 1 dalyje, galiojusioje nuo minėto laikotarpio iki 2003 m. gegužės 1 d., esminių baudžiamojo proceso pažeidimų požymiai buvo apibrėžti iš esmės vienodai, todėl šiuo atveju galime apsiriboti tik vėlesnės teisės normos – senojo BPK 382 straipsnio 1 dalies analize.

Kaip ir galiojančio BPK 369 straipsnio 3 dalyje, senojo BPK 382 straipsnio 1 dalyje buvo pateikta esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvoka: „Esminiais baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais pripažįstami tokie šio kodekso reikalavimų pažeidimai, kurie atėmė ar suvaržė proceso dalyvių teises arba kitokiu būdu sukliudė teismui visapusiškai išnagrinėti bylą ir paveikė teisėto bei pagrįsto nuosprendžio priėmimą“.

Lingvistiniu požiūriu minėta teisės norma ne tokia jau paprasta. Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, jog esminiais baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais galėjo būti pripažįstami pažeidimai, kurie: 1) atėmė ar suvaržė proceso dalyvių teises arba 2) kitokiu būdu sukliudė teismui visapusiškai išnagrinėti bylą ir paveikė teisėto bei pagrįsto nuosprendžio priėmimą. Vis dėlto teisinėje literatūroje buvo nurodomi kiek kitokie šių pažeidimų požymiai: 1) kurie atėmė ar suvaržė proceso dalyvių įstatymo garantuotas teises, o toks suvaržymas sukliudė teismui visapusiškai ir objektyviai išnagrinėti bylą arba 2) kurie sukliudė teismui visapusiškai išnagrinėti bylą ir paveikė teisėto bei pagrįsto nuosprendžio priėmimą [26, p. 438]. Kaip matome, laikytasi nuostatos, kad tais atvejais, jeigu padaryti pažeidimai nepaveikė ir negalėjo paveikti teisėto bei pagrįsto nuosprendžio priėmimo bei nesukliudė teismui bylą išnagrinėti visapusiškai, jie pripažįstami neesminiais [25, p. 347; 26, p. 438].

Iš tokio anksčiau galiojusios teisės normos aiškinimo galima daryti išvadą, jog žodžiai „arba kitokiu būdu“ turi būti suprantami kaip patikslinantys žodžius „kurie atėmė ar suvaržė proceso dalyvių teises“ ir kartu parodantys vieną iš teisinių situacijų pavyzdžių, kurioms esant gali būti sukliudyta teismui visapusiškai išnagrinėti bylą ir paveikti teisėto bei pagrįsto nuosprendžio priėmimą. Iš to taip pat plaukia, kad galimi ir kiti atvejai, kurie gali sukliudyti teismui visapusiškai išnagrinėti bylą ir priimti teisėtą ir pagrįstą nuosprendį.

Tokio ankstesnės teisės normos aiškinimo kontekste iš pirmo žvilgsnio paprasta galiojančio BPK 369 straipsnio 3 dalies redakcija verčia susimąstyti. Šios teisės normos nuostata „*dėl kurių buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės ar kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį*“ aptariamam aspektu labai panaši į jau minėtąją. Tačiau naujojo BPK komentare nedviprasmiškai nurodoma, jog „apskundimo ir bylos nagrinėjimo kasacine tvarka pagrindas yra ne bet kokie BPK reikalavimų pažeidimai, o tik tokie: „1) dėl kurių buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės; 2) kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį“ [27, p. 378]. Tokią pat išvadą galime padaryti ir aiškindami minėtą nuostatą lingvistiniu metodu, todėl lyg ir nesuklysimė teigdami, jog įstatymas išskiria dvi alternatyviai galimas esminių baudžiamojo proceso pažeidimų rūšis, kurių viena – bet koks įstatymų garantuotų kaltinamojo teisių suvaržymas.

Jau aptarti BPK 369 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos teisės normos istorinio aiškinimo aspektai verčia kelti klausimą, ar lingvistinis normos aiškinimas atitinka naujojo BPK projekto rengėjų bei įstatymų leidėjo tikslus ir ketinimus?

Atsakyti į tai vienareikšmiškai yra sunku, bet iškelkime prielaidą, jog tai nebuvo redakcinė esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvokos klaida, o iš tiesų siekta nustatyti, jog kiekvienas įstatymų garantuotų kaltinamojo teisių suvaržymas turi būti pripažįstamas esminiu baudžiamojo proceso pažeidimu.

Tokiu atveju esminiu baudžiamojo proceso pažeidimu teismas galėtų pripažinti net ir menkiausią nukrypimą nuo įstatymų garantuotų kaltinamojo teisių. Pavyzdžiui, paskyrus kaltinamajam kardomąją priemonę – namų areštą, jis nebuvo įspėtas apie tai, kad pažeidus namų arešto sąlygas jam gali būti paskirtas suėmimas, kaip to reikalauja BPK 132 straipsnio 3 dalis, nors jis niekada namų arešto sąlygų nepažeidė; siekiant paskirti kardomąją priemonę – suėmimą, sulaikytas kaltinamasis teisėjui pristatytas ne per 48 valandas, kaip numato BPK 140 straipsnio 3 dalis, o 30 minučių vėliau; sulaikius įtariamąjį, kuris turi teisinį išsilavinimą, jam nepranešta apie tai, kad nuo to momento jis turi teisę turėti gynėją, nors iš bylos medžiagos matyti, kad tuojau pat po sulaikymo jam buvo užtikrinta teisė į gynybą. Panašių pažeidimų ir teisinių situacijų pavyzdžių galima pateikti begalę, tačiau ar tokie pažeidimai turėtų būti pripažįstami esminiais baudžiamojo proceso pažeidimais? Ar tai nereikštų teisinio ab-

surdo ir ar toks aptariamos teisės normos tikslas? Kokia tuomet esminių baudžiamojo proceso pažeidimų instituto prasmė, ir kam juos reikėjo išskirti iš kitų baudžiamojo proceso pažeidimų rato?

Kaip matome iš anksčiau galiojusių teisės normų turinio, nei tarpukario Lietuvoje, nei galiojant sovietiniam BPK, kiekvienas kaltinamojo teisių suvaržymas ar apribojimas automatiškai nebuvo laikomas esminiu baudžiamojo proceso pažeidimu. Tas pats pasakytina ir kalbant apie užsienio valstybių baudžiamojo proceso įstatymus, kuriuose apskritai yra pateikiama esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvoka ir ji yra siejama su proceso dalyvių teisių suvaržymais. Tokių valstybių įstatymuose proceso dalyvių teisių suvaržymai esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvokoje pateikiami kaip vienas iš veiksnių, galinčių trukdyti teismui visapusiškai, išsamiai ir objektyviai išnagrinėti baudžiamąją bylą ir paveikti teisingo sprendimo priėmimą, todėl esminiu baudžiamojo proceso pažeidimu gali būti pripažįstamas ne bet koks kaltinamojo teisių suvaržymas, o tik toks, kuris sukliudė visapusiškai, išsamiai ir objektyviai išnagrinėti baudžiamąją bylą ir paveikė teisingo sprendimo priėmimą (Baltarusijos BPK 391 str. 1 d., Latvijos BPK 451 str. 1 d., Rusijos BPK 381 str. 1 d.).

Tose valstybėse, kurių baudžiamojo proceso įstatymuose nėra pateikiama esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvoka, bet jie nurodomi kaip nuosprendžio apskundimo aukštesnės instancijos teismui pagrindas, esminis baudžiamojo proceso pažeidimas arba nuosprendžio apskundimo pagrindas gali būti tik toks įstatymo pažeidimas, kuris turėjo įtakos priimant teismo nuosprendį (Vokietijos BPK 337 paragrafo 1 d., Lenkijos BPK 438 paragrafo 2 p.), t. y. tarp įstatymo pažeidimo ir nuosprendžio turinio turi būti priežastinis ryšys (*Kausalzusammenhang*) [29, p. 447].

Atsižvelgdami į esminių baudžiamojo proceso pažeidimų instituto prigimtį ir paskirtį, galime teigti, kad jie išskiriami iš kitų procesinių pažeidimų – dažno nukrypimo nuo procedūrinių reikalavimų ar klaidų tik todėl, kad jie sukelia itin sunkias procesines pasekmes, vertinant įrodymus, priimant teismo nuosprendį ir pagaliau jį skundžiant bei nagrinėjant bylą aukštesnės instancijos teisme. Taigi dėl tokių pažeidimų pasidaro neįmanoma arba apribojama galimybė tinkamai realizuoti baudžiamojo proceso paskirtį, todėl vargu ar Lietuvos BPK rengėjai ir įstatymų leidėjas siekė išskirti iš kitų valstybių ir esminiais baudžiamojo proceso pažeidimais pripažinti absoliučiai visus įstatymo garantuotų kaltinamojo teisių suvaržymo atvejus.

Kaip matome, lingvistinis esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvokos aiškinimas prieštarauja istoriniam, lyginamajam, teleologiniam ir įstatymo leidėjo ketinimų aiškinimui. Teisės doktrina teigia, jog „kilus lingvistinio ir teleologinio normos aiškinimo kolizijai, kai normos (įstatymo) tikslai visiškai aiškūs, pirmenybę būtina teikti teleologinio teisės aiškinimo rezultatui“ [32, p. 207], todėl lygiai taip pat ir aptariamoju atveju nereikėtų vadovautis lingvistine teisės normos prasme, o laikyti, jog esminiais baudžiamojo proceso pažeidimais gali būti ne bet koks įstatymų garantuotų kaltinamojo teisių suvaržymas, bet tik toks, kuris sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį. Kartu reikia prisiminti, jog esminiais baudžiamojo proceso pažeidimais laikytini ne tik jau minėti kaltinamojo teisių suvaržymo atvejai, bet ir kiti „BPK reikalavimų“ pažeidimų atvejai, kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį.

Vis dėlto tai tėra teisės normos aiškinimas, bet ne BPK nuostata, todėl neteisingo ar skirtingo jos interpretavimo galimybės labai didelės. Siekiant to išvengti, BPK 369 straipsnio 3 dalį reikėtų taisyti atsižvelgiant į tikruosius įstatymo leidėjo ketinimus. Tačiau prieš pateikdami konkretų problemos sprendimo būdą, norėtumėm aptarti dar vieną šios teisės normos naujovę, kuri, mūsų manymu, nebuvo reikalinga.

Nesunku pastebėti, jog naujajame BPK, priešingai nei anksčiau galiojusiame kodekse, iš kitų proceso dalyvių teisių suvaržymo atvejų išskirti vienintelio proceso dalyvio – kaltinamojo teisių suvaržymo atvejai. Tokia nuostata iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti prasminga, tačiau tik tuo atveju, jei BPK 369 straipsnio 3 dalį aiškintumėm lingvistiškai. Šiuo atveju būtina prisiminti, jog vadovaujantis kitais teisės aiškinimo metodais iš minėtos normos turinio galima išskirti dvi grupes esminių baudžiamojo proceso pažeidimų: 1) dėl kurių buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės ir šie suvaržymai sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį; 2) kiti pažeidimai, kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį.

Taigi nukentėjusiojo, civilinio ieškovo ir kitų proceso dalyvių teisių suvaržymai, kai jie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą arba priimti teisingą sprendimą, taip pat bus laikomi esminiais baudžiamojo proceso pažeidimais ir pateks į antrąją iš minėtų grupių. Šiuo atveju kyla klausimas, kam reikalingos dvi minėtos pažeidimų grupės ir ko siekta išskiriant kaltinamuosius, be to, neminint įtariamojo ar nuteistojo?

Galbūt tokiu reglamentavimu BPK rengėjai ir įstatymų leidėjas atidavė duoklę įtariamiesiems, kaltinamiesiems ir nuteistiesiems, kurių teisės baudžiamajame procese jau buvo suvaržytos, galbūt tuo siekta parodyti itin neigiamą valstybės požiūrį į minėtų proceso dalyvių teisių suvaržymus, o galbūt šių subjektų teisių suvaržymai pasirodė labiau smerktini, nei, pavyzdžiui, nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo teisių suvaržymai?

Tačiau labiausiai tikėtina, jog šiuo atveju BPK rengėjai sekė Vokietijos baudžiamojo proceso teisės doktrina ir praktika. Kaip jau minėta, pagal Vokietijos BPK 337 paragrafo 1 dalį kasacijos pagrindai gali būti įstatymo pažeidimai, kurie turėjo įtakos priimant teismo nuosprendį. Tačiau Vokietijos BPK 337 paragrafo 1 dalies taikymui Aukščiausiasis Teismas (*Bundesgerichtshof*) yra suformulavęs vadinamąją „teisinės aplinkos teoriją“ (*Rechtskreisstheorie*), pagal kurią minėtas paragrafas apima pažeidimus tik tokių procesinių normų, kurios yra skirtos kaltinamojo, bet ne kitų asmenų teisėms garantuoti¹. Be to, pagal Vokietijos BPK 339 paragrafo nuostatas negalima paduoti kasacinio skundo ir reikalauti pakeisti ar panaikinti teismo nuosprendį dėl procesinės teisės pažeidimo², kuris naudingas kaltinamajam³. Tiesa, tokiais nelaikomi procesiniai pažeidimai, išvardyti Vokietijos BPK 338 paragrafe, t. y. absoliutūs nuosprendžio negaliojimo pagrindai (pvz., neteisėta teismo sudėtis, teisingumo taisyklių pažeidimai; bylos išnagrinėjimas nedalyvaujant asmeniui, kurio dalyvavimas procese yra būtinas; nemotyvuotas teismo nuosprendis ir kt.) [10, p. 127–128; 31, p. 206–208].

Kaip matome, aptariamuoju aspektu Vokietijos BPK labiau gina kaltinamojo nei kitų proceso dalyvių teises, tačiau atsižvelgiant į Europos žmogaus teisių konvencijos Septintojo protokolo [35, p. 40–45] 2 straipsnį, kuris suteikia kaltinamajam, bet ne kitiems proceso dalyviams, teisę apskūsti teismo nuosprendį, tokia situacija Europos žmogaus teisių konvencijos prasme yra leistina. Vis dėlto kiekviena valstybė turi teisę nustatyti aukštesnius asmens teisių apsaugos garantus, nei numato Europos žmogaus teisių konvencija, todėl sveikintina, jog Lietuvos nacionalinė teisė tiek prokurorui, tiek nukentėjusiajam ar jo atstovui suteikia teisę kasacine tvarka apskūsti teismo nuosprendį, kuris priimtas suvaržius ne tik kaltinamojo, bet ir kitų proceso dalyvių teises, kai tokie suvaržymai sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą sprendimą (BPK 367 str. 1 d., 369 str. 3 d.).

Mūsų manymu, Lietuvos BPK proceso dalyvių teisių apsaugos požiūriu (bet tik minėtu aspektu) yra pažangesnis nei Vokietijos baudžiamojo proceso įstatymas, tad bandymas remtis Vokietijos patirtimi vargu ar reikalingas.

Kaip jau minėta, tinkamai aiškinant BPK 369 straipsnio 3 dalį, kaltinamojo ir kitų proceso dalyvių teisinė padėtis yra visiškai lygi ir visų jų teisių suvaržymai vienodai gali būti pripažinti esminiais baudžiamojo proceso pažeidimais, kai šie sukliudo teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą sprendimą. Būtent dėl šios priežasties sunku įžvelgti pagrindą, kuris įpareigotų Lietuvos įstatymų leidėją išskirti kaltinamojo teisių suvaržymus iš kitų proceso dalyvių teisių suvaržymo atvejų. Esama padėtis sukelia bereikalingas dvejones, todėl, mūsų nuomone, BPK 369 straipsnio 3 dalis ir šiuo aspektu taisytina.

Apibendrinus visus aptartus esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvokos aiškinimo aspektus, galime teigti, jog paviršutiniškas arba vien tik lingvistinis BPK 369 straipsnio 3 dalies aiškinimas baudžiamajame procese gali sukelti sunkias procesines pasekmes, todėl ją būtina formuluoti kiek įmanoma tiksliau ir neatsiejamai nuo tikrųjų šios normos tikslų. Manytume, jog ne tik kasacijos, bet ir apeliacijos pagrindas esantys esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai turėtų būti apibrėžti taip: „*Esmeniais baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais pripažįstami tokie baudžiamąjį procesą reglamentuojančių teisės normų pažeidimai, kurie baudžiamojo proceso dalyvių teisių suvaržymu, atėmimu ar kitokiu būdu sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį*“.

¹ Ši teorija taikoma ir tais atvejais, kai kaltinamasis savo kasacinį skundą grindžia teisės normų, kurios skirtos ne kaltinamojo teisių apsaugai, o kitų proceso dalyvių procesinėms teisėms garantuoti. Pvz., remiantis „teisinės aplinkos teorija“, kaltinamasis negali ginčyti liudytojo parodymų, kuriam įstatymo numatytais atvejais teismas neišaiškino teisės atsakyti duoti parodymus [33].

² Vokietijos BPK 339 paragrafe vartojama sąvoka „teisės normų pažeidimai“, tačiau Vokietijos teismų praktikoje pripažįstama, kad ši sąvoka apima tik procesinių teisės normų pažeidimus [31, p. 206].

³ Minėtoje teisės normoje nurodoma, jog tokio skundo negali paduoti tik prokuroras, tačiau Vokietijos teismų praktikoje ši norma aiškinama plačiau, nurodant, kad tokio kasacinio skundo negali paduoti ir kiti proceso dalyviai [34, p. 1736–1737].

Išvados

Esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai, atsižvelgiant į galiojančią naujojo BPK redakciją ir kodekso struktūrą, plačiąja prasme gali būti suvokiami dvejopai: 1) kaip tam tikrais įstatyme numatytais požymiais apibrėžti ir baudžiamajame procese padaromi teisės pažeidimai; 2) kaip įsiteisėjusio nuosprendžio ar nutarties apskundimo kasacine tvarka pagrindai.

Esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai yra ne tik kasacijos, bet ir apeliacijos pagrindas, be to, būtent apeliacija yra pirmoji pirmosios instancijos teismo sprendimo kontrolės forma, todėl tokių pažeidimų samprata turėtų būti išdėstyta jau apeliacinį procesą reglamentuojančioje BPK dalyje. Tam labiausiai tinkama vieta – BPK papildymas nauju 330¹ straipsniu, kuris eitų iš karto po straipsnio, reglamentuojančio teismo nuosprendžio panaikinimo ir naujo nuosprendžio priėmimo pagrindus.

Esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai yra savarankiškas dalykas ir tam tikrais įstatymo apibrėžtais požymiais išskirta baudžiamojo proceso pažeidimų dalis. Tokių pažeidimų dalyką apibrėžia BPK 369 straipsnio 3 dalyje išreikšti žodžiai – „šio Kodekso reikalavimų pažeidimai“, tačiau turint omenyje kai kurių baudžiamojo proceso teisės šaltinių tiesioginio taikymo galimybę (Konstitucijos, Europos žmogaus teisių konvencijos ir kt.), tampa akivaizdu, kad galimi baudžiamojo proceso pažeidimai nėra vien tik BPK reikalavimų pažeidimai.

Esminių baudžiamojo proceso pažeidimų dalyką – baudžiamąjį procesą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimus dėl Lietuvos baudžiamojo proceso teisės tradicijų tvarumo galima laikyti „baudžiamojo proceso įstatymais“, o esminius baudžiamojo proceso pažeidimus BPK vadinti „esminiais baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais“. Minėta problema būtų išspręsta galiojančio BPK 369 straipsnio 3 dalyje žodžius „Esminiai šio Kodekso pažeidimais laikomi tokie šio Kodekso reikalavimų pažeidimai“ pakeitus žodžiais „Esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais laikomi tokie pažeidimai“. Atitinkamai turėtų būti pakeistos ir BPK 320 straipsnio 3 dalies, 329 straipsnio 4 punkto, 334 straipsnio, 369 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 376 straipsnio 2 dalies, 384 straipsnio 8 dalies nuostatos, kuriose minima „esminių šio Kodekso pažeidimų“ sąvoka.

Aiškindami BPK 369 straipsnio 3 dalyje apibrėžtą esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvoką lingvistiniu metodu, nesuklysimė teigdami, jog įstatymas išskiria dvi alternatyviai galimas esminių baudžiamojo proceso pažeidimų rūšis, kurių viena – bet koks įstatymų garantuotų kaltinamojo teisių suvaržymas. Tačiau lingvistinis esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvokos aiškinimas prieštarauja istoriniam, lyginamajam, teleologiniam ir įstatymo leidėjo ketinimų aiškinimui, todėl tokiais pažeidimais gali būti ne bet koks įstatymų garantuotų kaltinamojo teisių suvaržymas, bet tik toks, kuris sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį.

Atsižvelgiant į BPK 369 straipsnio 3 dalies turinį ir prasmę, galima išskirti dvi grupes esminių baudžiamojo proceso pažeidimų: 1) dėl kurių buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės ir šie suvaržymai sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį 2) kiti pažeidimai, kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį.

Minėtoji išvada leidžia teigti, jog galiojančio BPK reglamentavimo būdas, kai įstatymų garantuotų kaltinamojo teisių suvaržymo atvejai yra išskirti iš kitų proceso dalyvių teisių suvaržymo atvejų, nėra prasmingas, nes tinkamai aiškinant BPK 369 straipsnio 3 dalį, kaltinamojo ir kitų proceso dalyvių teisinė padėtis yra visiškai lygi ir visų jų teisių suvaržymai vienodai gali būti pripažinti esminiais baudžiamojo proceso pažeidimais, kai šie sukliudo teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą sprendimą.

Paviršutiniškas arba vien tik lingvistinis BPK 369 straipsnio 3 dalies aiškinimas baudžiamajame procese gali sukelti sunkias procesines pasekmes, todėl ją būtina formuluoti kiek įmanoma tiksliau ir neatsiejamai nuo tikrųjų šios normos tikslų. Manytume, jog ne tik kasacijos, bet ir apeliacijos pagrindas esantys esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai turėtų būti apibrėžti taip: „*Esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais pripažįstami tokie baudžiamąjį procesą reglamentuojančių teisės normų pažeidimai, kurie baudžiamojo proceso dalyvių teisių suvaržymu, atėmimu ar kitokiu būdu sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį*“.

LITERATŪRA

1. **Lietuvos Respublikos** baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 37–1341.
2. **Lietuvos Respublikos** baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 1961. Nr. 18–148.
3. **Kazlauskas. M.** Naujo baudžiamojo proceso kodekso projekto koncepcija ir sistema // Teisė. 2000. Nr. 37.
4. **Baltarusijos Respublikos** baudžiamojo proceso kodeksas // http://www.pravo.by/webnpa/text_old.asp?RN=HK9900295
5. **Уголовно-процессуальный** кодекс Латвии. – Rīga: Biznesa informācijas birojs, 2003.
6. **Комментарий** к Уголовно–процессуальному кодексу Российской Федерации // Под. общ. ред. В. П. Верина, В. В. Мозякова. – Москва: Экзамен, 2004.
7. **Strafprozessordnung** mit Auszügen aus Gerichtverfassungsgesetz, EGGVG, Jugendgerichtsgezetts, Strapoßenverkehrsgesetz und Grundgesetz // 36. Auflage. – München: Beck texte im DTV, 2003.
8. **Austrijos Respublikos** baudžiamojo proceso kodeksas // http://www.sbg.ac.at/ssk/docs/stpo/stpo_index.htm
9. **Lenkijos Respublikos** baudžiamojo proceso kodeksas // <http://prawo.interia.pl/kodeksy?aid=8355>
10. **Kramer B.** Grundbegriffe des Strafverfahrensrechts: Ermittlung und Verfahren // 5. Auflage. – Stuttgart: Kohlhammer, 2002.
11. **Lietuvos Respublikos** baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX–785, 21, 48, 50, 52, 127, 142, 143, 151, 158, 161, 163, 165, 212, 217, 232, 233, 234, 237, 244, 254, 255, 256, 266, 276, 287, 303, 318, 319, 322, 323, 326, 327, 329, 332, 342, 351, 353, 362, 375, 380, 397, 421, 440, 458, 459 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 362¹ straipsniu įstatymas // Valstybės žinios. 2003. Nr. 38–1734.
12. **Lietuvos Respublikos** civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 36–1340.
13. **Lietuvos Respublikos** civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 1964. Nr. 19–139.
14. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo 2000 m. spalio 2 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Klaipėdos m. savivaldybė v. R. Kačinskaitė*, Nr. 3K–3–910/2000.
15. **Lietuvos Respublikos** Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1995. Nr. 9–199.
16. **Vadapalas V.** Europos žmogaus teisių konvencija ir Lietuvos teisės sistema // <http://www.etd.lt/Publikacijos/konvencija.pdf>
17. **Lietuvos Respublikos** tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999. Nr. 60–1948.
18. **Mikelėnas V.** Lietuvos Respublikos Konstitucija Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų praktikoje. Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Baltijos ir Skandinavijos šalių 2002 m. kovo 15–16 d. konferencijos medžiaga. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Europos Taryba ir Europos Komisija „Demokratija per teisę“. 2002.
19. **Lietuvos Respublikos** Konstitucija // Valstybės žinios. 1992. Nr. 33–1014.
20. **Lietuvos Respublikos** Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas byloje Nr. 25/99–9/99–35/99 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118(1), 156(1) straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317(1) straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000. Nr. 80–2423.
21. **Europos** Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. liepos 31 d. sprendimas byloje *J. Jėčius v Lietuvos Respubliką* // http://www.tm.lt/?item=stras_bsp
22. **Lietuvos Respublikos** baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89–2741.
23. **Beulke W.** Strafprozeßrecht // 2. Auflage. – Heidelberg: Müller Verl. 1996.
24. **Baudžiamojo** proceso įstatymas su komentarais, sudarytais iš Rusijos senato bei Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų ir kitų aiškinimų, liečiančių didž. Lietuvos ir Klaipėdos Krašto baudžiamojo proceso teisę // Red. M. Kavolis. – Kaunas: Literatūros knygyno leidimas, 1933.
25. **LTSR** baudžiamojo proceso kodekso komentaras / Sudaryt. M. Kazlauskas. – Vilnius: Mintis, 1989.
26. **Lietuvos Respublikos** baudžiamojo proceso kodekso komentaras / Sudaryt. G. Goda. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001.
27. **Goda G., Kazlauskas M., Kuconis Pr.** [et at.]. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Knyga 2. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003.
28. **Teismų** praktika // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis / Vyr. red. J. Kryževičius. – Vilnius: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2004. Nr. 21.
29. **Roxin C.** Strafverhahrensrecht: Ein Studienbuch // 25. Auflage. – München: Beck, 1998.
30. **Dahs H.** Die Revision im Strafprozeß: Bedeutung für die Praxis der Tatsacheninstanz // 6. Aufalage. – München: Beck, 2001.
31. **Die Strafprozessordnung** und das Gerichtsverfassungsgesetz: Grosskommentar // Löwe-Rosenberg. 24. Auflage. – Berlin, New York: de Gruyter, 1988.
32. **Mikelėnienė D., Mikelėnas V.** Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai // – Vilnius: Justitia, 1999.
33. **Vokietijos** Aukščiausiojo Teismo Didžiosios kolegijos 1958 m. sausio 21 d. sprendimas byloje Nr. GSSt 4/57 // <http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bs011213.html>
34. **Karlsruher** Kommentar zur Strafprozessordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz mit Einführungsgesetz // Hrsg. von G.Pfeiffer. 5 Auflage. – München: Beck, 2003.

35. **Europos** žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 7, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11 // Žmogaus teisės: Europos Tarybos ir Europos Sąjungos dokumentai. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.

***Essential Violations of Criminal Procedure in the New Code of Criminal Procedure
of the Republic of Lithuania***

***Doctoral Candidate Ernestas Rimšelis
Mykolas Romeris University***

Keywords: *essential violations of criminal procedure, Law on Criminal Procedure, an appeal, a cassation.*

SUMMARY

The article deals with conception of violations of criminal procedure regulated by the new Code of Criminal Procedure of the Republic of Lithuania. This institution arouses a great deal of theoretic discussions and practical problems. The main objective of this article is to reveal the latest aspects of the definitions of the mentioned above violations: essential violations of criminal procedure as a ground for appeal and cassation, and regulation in the new Code; the object of the essential violations of criminal procedure; key features of this conception, the superficial interpretation of which may lead to negative consequences on evaluation of evidence, on passing a judgement and, finally, appealing the judgement and investigating the case in a court of a higher instance.

The research does not omit historical aspects of regulation of essential violations of criminal procedure. Comparative method of analysis is applied to discuss the experience of the neighbouring states (Byelorussia, Latvia, Poland, Russia) as well as Germany and Austria. The main conclusions of the research are made by assistance of such methods of interpretation as systemic, linguistic teleological and method of interpretation under legislators' purpose.

Essential violations of criminal procedure may constitute a ground for cassation as well as an appeal. Therefore the regulation of such violations should be withdrawn from the part of the Code of Criminal Procedure regulating cassation and included into the part of the Code of Criminal Procedure regulating the process of appeal.

The expression provided in the part 3 of the Article 369 of the Code of Criminal Procedure - "violations of the requirements of the present Code", defining the main object of the essential violations of criminal procedure are not explicit enough, since the range of possible violations of criminal procedure do not only include violations of the requirements provided by the Code of Criminal Procedure.

According to the content and essence of the part 3 of the Article 369 of the Code of Criminal Procedure, it is possible to distinguish two groups of essential violations of criminal procedure: 1) violations causing restraints of lawful rights of the accused and thus preventing the court from thorough and fair investigation of the case and passing of a fair judgement or ruling 2) other violations preventing the court from thorough and fair investigation of the case and passing of a fair judgement or ruling.

Superficial or linguistic interpretation of the part 3 of the Article 369 of the Code of Criminal Procedure may cause severe procedural consequences, thus it is essential to formulate the latter part as explicitly as possible concurrent with the pure purposes of this legal norm. Therefore, essential violations of criminal procedure constituting a ground for cassation and appeal, could be defined as follows: "Essential violations of the law on criminal procedure are recognized as violations of legal rules regulating criminal procedure, which prevent the court from thorough and fair investigation of the case and passing of a fair judgement or ruling by restraining or divesting the rights of persons brought under criminal procedure".